

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ

ชื่อโครงการ การศึกษาและอนุรักษ์พันธุกรรมพืชในพื้นที่ลำห้วยเสนง จังหวัดสุรินทร์

ผู้รับผิดชอบโครงการ ผศ. กิตติกร จินดาพล ผศ. ศิริรินทร์ เพชรศรีช่วง อ.ธรา ราชีนวล

คณะเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน

วิทยาเขตสุรินทร์

หลักการและเหตุผล

ลำห้วยเสนงเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่เกิดจากเทือกเขาพนมดงรักทางตอนใต้ของจังหวัดสุรินทร์ไหลขึ้นมาทางตอนกลางของจังหวัด เป็นธารน้ำขนาดใหญ่ผ่านหลายบริเวณในเขตตำบลเฉนียง อำเภอเมืองสุรินทร์เดิมเป็นธารน้ำที่เชื่อมต่อกับคูเมืองชั้นนอกของเมืองประทายสมันต์หรือเมืองสุรินทร์ต่อมาได้มีการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห่างจากตัวเมืองสุรินทร์ไปทางทิศใต้ 6 กิโลเมตรมีร่องน้ำและคลองส่งน้ำเพื่อการเกษตรกระจายทั่วพื้นที่ในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์ไหลลงลำห้วยชีทางทิศตะวันตกของอำเภอเมืองสุรินทร์ ถือเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่มีน้ำใช้ตลอดปี เป็นแหล่งชุกชุมของปลาน้ำจืด และแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดและผลิตน้ำประปาในเขตเมืองสุรินทร์ ในการสำรวจและรวบรวมพรรณไม้ในลำน้ำห้วยเสนงนั้นเพื่อเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน ชนิด และ กลุ่มพรรณไม้ที่พบ เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการใช้ประโยชน์พรรณไม้และทราบถึงคุณภาพน้ำและเป็นแหล่งอาหารของสัตว์น้ำ เพื่อการพัฒนาและอนุรักษ์ลำน้ำห้วยเสนงต่อไป

จากการสำรวจเก็บข้อมูลพันธุกรรมพืช ระยะที่ 1 ประจำปี 2558 ในบริเวณริมลำห้วยเสนงเป็นการศึกษาชื่อและชนิดของพันธุ์ไม้ที่พบ ตลอดระยะทางของลำห้วยเสนง 25 กิโลเมตร ในขอบเขตพื้นที่ตำบลเฉนียง ตำบลนอกเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยกำหนดจุดสำรวจทั้งสิ้น 10 จุด ตลอดสองฝั่งลำห้วยเสนงในรัศมี 50 เมตร เพื่อทราบชนิดของพันธุ์พืชในพื้นที่โดยนำมาจำแนกชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อวงศ์ ชื่อสามัญ รวมถึงชื่อท้องถิ่น เพื่อรวบรวมและเป็นฐานข้อมูลให้สามารถนำไปใช้และต่อยอดการศึกษาต่อโครงการฯ และในปีที่ 2 ประจำปีงบประมาณ 2559 จึงได้กำหนดวัตถุประสงค์การสำรวจเพื่อทราบการใช้ประโยชน์จากไม้ท้องถิ่นในแต่ละด้านเพื่อรวบรวมเป็นองค์ความรู้ด้านสรรพคุณและสมุนไพร ซึ่งได้เลือกพื้นที่สำรวจในจุดที่ 1 และ 2 ซึ่งโครงการดังกล่าวยังเป็นโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านพืชเพื่อการศึกษาและการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชท้องถิ่นให้กับเยาวชนและประชาชนทั่วไปได้นำไปศึกษาอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทราบความหลากหลายของชนิดพันธุ์พืชในพื้นที่ลำน้ำห้วยเสนง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานพรรณไม้ลำน้ำห้วยเสนง
3. เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพรรณไม้

วิธีการศึกษา

1. กำหนดพื้นที่ศึกษาในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยเสนงในระยะทาง 3 กิโลเมตร จำนวน 2 จุด
2. ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ลงแบบบันทึก จับพิกัด GPS
3. ถ่ายภาพพันธุ์พืชและส่วนประกอบตามหลักพฤกษศาสตร์
4. ศึกษาการใช้ประโยชน์จากผู้รู้ในท้องถิ่นและเอกสารอ้างอิง
5. รวบรวมข้อมูลจัดทำรูปเล่มเพื่อเผยแพร่

ผลการดำเนินงาน

จากการสำรวจพันธุ์ไม้ริมลำห้วยเสนงประจำปีงบประมาณ 2559 ในพื้นที่ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยกำหนดจุดสำรวจจำนวน 2 จุด ในจำนวน 10 จุด คือจุดที่ 1 และ 2 ซึ่งจากผลงานวิจัยโครงการที่ 1 พบว่าพื้นที่ดังกล่าวมีความหลากหลายของพันธุ์พืชสูง โดยวิธีการสำรวจร่วมกับปราชญ์ผู้รู้ เยาวชนในพื้นที่ และนักศึกษา เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชของคนในท้องถิ่นในด้านต่างๆ อีกทั้งยังเกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มเป้าหมายด้วยกันทั้งปราชญ์และเยาวชนคนรุ่นใหม่ ที่จะรักษาภูมิปัญญาต่อไป ซึ่งจากผลการศึกษสามารถตรวจพบชื่อพันธุ์ไม้จำนวน 52 ชนิด 32 วงศ์ และวงศ์ที่พบจำนวนมากที่สุดคือกลุ่มของวงศ์ LEGUMINOSAE จำนวน 11 วงศ์ วงศ์ RUBIACEAE จำนวน 6 วงศ์ วงศ์ ANNONACEAE จำนวน 4 วงศ์ POACEAE จำนวน 2 วงศ์ วงศ์ MORACEAE จำนวน 2 วงศ์ และวงศ์อื่น ๆ อีกจำนวน 27 วงศ์

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Rauwenhoffiasiamensis* Scheff.

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ชื่ออื่น : น้ำจ้อย (ยโสธร), ตราแป (มลายู)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ลำต้น จัดเป็นไม้พุ่มหรือเลื้อยไม่ผลัดใบ เลื้อยไปได้ไกลประมาณ 2-5 เมตร ลำต้นแตกกิ่งก้านได้มาก เกิดเป็นพุ่มใหญ่ ๆ เปลือกลำต้นเป็นสีน้ำตาลอมสีเหลือง เนื้อไม้มีความเหนียวมาก กิ่งอ่อนมีขนลักษณะเป็นรูปดาวสีน้ำตาลขึ้นอยู่หนาแน่น ขยายพันธุ์ด้วยวิธีการเพาะเมล็ด และวิธีการตอนกิ่ง ควรปลูกในพื้นที่ชื้น เจริญเติบโตได้ดีในดินร่วน ชอบน้ำปานกลาง และแสงแดดปานกลาง ถึงร่มรำไร ต้นนมแมวเป็นพืชเฉพาะถิ่น มีถิ่นกำเนิดในทางภาคใต้ของประเทศไทย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มักพบขึ้นในป่าดิบ ตามชายป่าชื้น และตามป่าเบญจพรรณทางภาคกลางและภาคใต้

ใบ ใบเป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ ลักษณะของใบเป็นรูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ปลายใบแหลม โคนใบมน ส่วนขอบใบเรียบ ใบมีขนาดกว้างประมาณ 3-6.5 เซนติเมตร และยาวประมาณ 10-22.5 เซนติเมตร **ดอก** ดอกเป็นดอกเดี่ยว ออกตามซอกใบใกล้บริเวณปลายยอด กลีบดอกหนา มีกลีบ 6 กลีบ เรียงกันเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 3 ดอก มีขนปกคลุม กลีบนอกเป็นรูปไข่ มีขนาดกว้างประมาณ 1 เซนติเมตร และยาวประมาณ 1.3 เซนติเมตร ส่วนกลีบในคล้ายกับกลีบนอก แต่จะมีขนาดเล็กกว่า กลีบดอกเป็นสีเหลืองนวลและมีกลิ่นหอมเย็นชื่นใจ ดอกจะส่งกลิ่นหอมในช่วงเย็น และมีกลิ่นหอมแรงในเวลากลางคืน ดอกมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5 เซนติเมตร ดอกมีเกสรเพศผู้จำนวนมากเบียดกันแน่นเป็นกระจุก ส่วนกลีบเลี้ยงหรือกลีบรองดอกเป็นสีเขียวมี 3 กลีบ ลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมหรือเป็นรูปไข่กว้าง

ปลายมน มีขนาดประมาณ 4-5 มิลลิเมตร มีขนสีน้ำตาลขึ้นปกคลุม สามารถออกดอกได้ตลอดทั้งปี แต่จะให้ดอกดกที่สุดในช่วงฤดูฝน โดยเฉพาะในช่วงเดือนสิงหาคมถึงเดือนตุลาคม

ผล ออกผลเป็นกลุ่ม ในแต่ละกลุ่มจะมีผลย่อยประมาณ 8-15 ผล ลักษณะของผลเป็นรูปทรงกลมรี และมีตุ่มปลายผลคล้ายกับเต้านมของแมว ผลมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 เซนติเมตร และยาวประมาณ 1-2 เซนติเมตร ผลเมื่อสุกจะเป็นสีเหลือง เปลือกผลนิ่ม มีกลิ่นหอม รับประทานได้ โดยจะมีรสหวาน และภายในผลมีเมล็ดประมาณ 6-8 เมล็ด

สรรพคุณ:

- เนื้อไม้และราก ใช้ต้มกับน้ำรับประทานเป็นยาแก้ไข้กลับ ไข้ไข้หวัด ไข้หัด ไข้หัด และไข้เพื่อเสมหะ รากนมแมวใช้ผสมกับรากหนามพรม และรากไล่ไก่ ใช้ต้มกับน้ำดื่มเป็นยาแก้ริดสีดวงจมูกได้ดีมาก
- ใบ ในอดีตคนสมัยก่อนจะใช้ยอดใบอ่อนประมาณ 5-7 ใบ ผสมกับน้ำปูนขาวและน้ำ แล้วขยี้ส่วนผสมทั้งหมดจนแตกเป็นเนื้อละเอียดจนเป็นฟองสีเหลือง แล้วนำมาทาบริเวณท้อง จะช่วยแก้อาการท้องอืดท้อง ท้องเฟ้อ ในเด็กเล็กได้ ตามความเชื่อของคนโบราณจะใช้ยอดใบอ่อนประมาณ 5-7 ใบ นำมาผสมกับน้ำปูนขาวและน้ำพอประมาณ แล้วขยี้เป็นเนื้อละเอียดแตกเป็นฟองสีเหลือง ใช้ทา รอบเต้านม จะช่วยทำให้เด็กที่หย่านมยาก หย่านมได้ เพราะใบอ่อนของต้นนมแมวนั้นมีรสขม ซึ่งทำให้เด็กไม่ชอบ และทำให้หย่านมได้ง่าย
- ราก ตำรายาพื้นบ้านอีสานจะใช้รากนำมาต้มกับน้ำดื่มเป็นยาแก้ประจำเดือนมาไม่เป็นปกติของสตรี รากนมแมวนำมาตำผสมกับน้ำปูนใส ใช้ทาแก้พิษจากแมลงสัตว์กัดต่อย รากใช้เป็นยาแก้โรคผอมแห้งของสตรี อันเนื่องจากคลอดบุตรอยู่ไฟไม่ได้
- ผลนำมาตำผสมกับน้ำใช้ทาแก้เม็ดผื่นคันตามร่างกาย

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dialium cochinchinense* Pierre

ชื่อวงศ์ : LEGUMINOSAE-CAESALPINIOIDEAE

ชื่ออื่น : หมากเค็ง, นางดำ, ยี่, หยี่, กาหยี่, เค็ง, หมากเข็ง, แคง, แค็ง, หมากเข็ง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ลำต้นไม้ยืนต้นความสูงประมาณ 8 – 20 เมตร แตกกิ่งสาขามาก เปลือกต้น
ขรุขระสีน้ำตาลเทา เนื้อไม้แข็ง

ใบ ใบประกอบรูปขนนก ออกเรียงสลับใบย่อยเรียงสลับแผ่นใบรูปไข่ ปลายใบค่อนข้างแหลม ขอบใบ
เรียบ ผิวใบเรียบเป็นมันสีเขียว ขนาดใบกว้าง 2 – 5 เซนติเมตร ยาว 4 – 7 เซนติเมตร ก้านใบกว้าง 2 –
5 เซนติเมตร ยาว 4 – 7 เซนติเมตร ก้านใบสั้น

ดอก ดอกเล็กสีขาว ออกเป็นช่อขนาดใหญ่ ตามปลายกิ่ง

ผล ออกเป็นช่อ ผลทรงกลมรี มีขนสั้นๆ ปกคลุมผลดิบสีเขียวเมื่อสุกสีดำ กว้าง 8 – 10 มิลลิเมตร ยาว
ประมาณ 15 มิลลิเมตร ภายในมี 1 เมล็ด

สรรพคุณ : ทางอาหารผลดิบใช้ต้มบริโภคเนื้อหุ้มเมล็ด ผลสุกบริโภคเนื้อหุ้มเมล็ด รสฝาดหวาน ทาง
สมุนไพรผลดิบ คั้นน้ำดื่มแก้ท้องเสีย

ภาพกิจกรรม

